

«Хроніки європейської Сарматії» Олександра Гваньїні – як цікаве джерело інформації про м. Бар та його фортецю

Вінницький національний технічний університет

Анотація. У статті розглядається український переклад Ю.Мицика «Хроніки європейської Сарматії» Олександра Гваньїні.

Ключові слова: історія, місто Бар, Барська фортеця, королева Бона Сфорца..

Abstract. The article is examine the publication «The Chronicle of European Sarmatia» by O.Hvanyini, prepared by DSc(Historical Scinces) U. Mytsyk.

Keywords: History, City Bar, Barska fortress, Queen Bona Sforza

Вступ

В 2007 році професор кафедри історії Національного університету «Кієво-Могилянська академія» Юрій Мицик здійснив переклад українською мовою книги Олександра Гваньїні «Хроніки Європейської Сарматії» 1611 року. Метою роботи є дослідження висвітлення історії м. Бар та її оборонної споруди – Барської фортеці на сторінках Хроніки.

Основна частина

Олександр (Алессандро) Гваньїні (1534-1614) – уродженець Верони. У 25- річному віці разом із батьком виїхав до Польщі, щоб збройно служити королю Сігізмунду-Августу у Лівонській війні. Протягом 18 років був комендантом Вітебська, багато подорожував, виконував дипломатичні доручення, став польським шляхтичем, був зацікавлений історію, тому вирішив випробувати себе в якості історіографа. У 1578 році Гваньїні видав латинською мовою книгу «Хроніка європейської Сарматії», яка складалась з дев'яти частин, 10 книг і була присвячена історії Речі Посполитої та її сусідів [1].

Хроніка – є важливою пам'яткою історичної думки. Вона містить малюнки, плани, карти. Новаторство автора полягає в тому, що він подав не лише яскраву ілюстровану розповідь про минуле Речі Посполитої, а й виклав історію сусідніх народів і держав, уміло перемежовував інформацію писемних джерел зі свідченнями очевидців, додаючи свої власні спостереження. Книга неодноразово була перекладена різними мовами, у 1611 році польською мовою у Кракові. Саме це видання Хроніки є найповнішим. Були спроби його окремі частини перекласти українською, про що свідчать рукописи творів Пантелеймона Кохановського, Самійла Величко та інших літописців. Юрій Мицик робив переклад українською саме з краківського видання 1611 року. В перекладі використовуються латиномовні фрагменти та пояснення неживаних нині слів [2].

У книзі «Хроніка європейської Сарматії» детально подається історія країн з якими польська корона вела тоді запеклі війни (Московська держава, «Татарська земля», Османська імперія, та підпорядковані їй країни. Зверталася також увага і на географію цих країн, на особливості ведення війни різними народами на різних землях.

У першій книзі Хроніки є згадка про Бар на Поділлі у зв'язку із нападом татар, які «підступили під Бар на Поділлі, спалили десять містечок та сіл і повертались назад з великою здобиччю, але кам'янецький староста Бучацький відбив у них чимало здобичі. Для поляків це було велика кривда, бо вони вчинили це всупереч присязі». Перша книга була присвячена Миколаєві Збжидовському, воєводі Кракова, де на схилі літ проживав Гваньїні. Інформація стала відома з листа

від турецького султана, де між іншими справами було додано клопотання про сплату данини перекопському цареві. У відмові про сплату розповідалось про набіги та грабунки татар [3].

У третій книзі Хроніки, окремих розділ – «Подільський край» подає інформацію про найголовніші міста регіону: Кам'янець, Бар, Меджибіж, Терехів, Хмільник, Брацлав, Вінницю, Звенигород. Подається також і опис міста Бар: «Це місто, оточено парканом. Лежить на рівнині. Його збудовано за наказом польської королеви Бони, дочки Джованні, міланського князя, котра й назвала його Баром від міста Барі, що розташоване на її батьківщині. Бар, місто в Україні, широко розляглося. Його мурований замок, оточений багnistими і широкими озерами, стоїть на високій горі, через що його важко здобути» [4].

Ця інформація про місто Бар є важливою тому, що, як відомо, є декілька версій щодо походження назви міста. Уперше місто й замок у ньому згадуються в грамоті Свидригайла під назвою Рів (на правому боці річки Рів). В історичних хроніках місто Рів називали «кам'яною стіною Поділля», містом-кордоном, ключем до Східного Поділля. Фортецю описують як другу за величиною після Кам'янець-Подільської. Назву пов'язують з великою кількістю боліт. Заболочена місцевість в староукраїнській мові мала назву «бара». За другим варіантом назву пов'язують з королевою Польщі Боною Сфорци.

Екскурс в історію Бара розкриває створення Подільського улусу, появи назви «Поділля», історію міста-фортеці. Бона Сфорца дала можливість економічно піднятися місту, активно заселитися краю за рахунок звільнення від податків на 16 років. Бар стає другим за значенням після Кам'янця містом. Бона Сфорца на згадку про своє італійське походження перейменувала місто Рів на Бар [5].

Після розгрому міста Рів татарами у 1452 році, була зруйнована й фортеця. Тому, Бона Сфорца у 1537 році розпочала будівництво нового замку на лівому березі річки Рів, бо місто не було нічим захищене з боку татарського шляху. Відбудоване місто й нова фортеця, у якій згідно з архівними записами за 1552 рік, було 23 гармати, 5 башт, високі ворота, дзвіниця, житлові будинки для гарнізону, конюшня та склади для продовольства та зброї, мідну дошку з гербом Бони над брамою. Але, будучи фортецею дерев'яною, фортеця розсувалася й поступово стала непридатною для подальшого захисту міста. Після смерті чоловіка Бона втратила свій вплив і змушена була в виїхати в Італію. А фортецю перебудували на кам'яну. Вона ще довгі роки обороняла місто Бар від набігів татар [6].

Висновки

Таким чином, український переклад Ю. Мициком важливого історичного джерела та пам'ятки європейської історіографії XVI – XVII ст. «Хроніка європейської Сарматії» Олександра Гваньїні – є неоцінним посібником вивчення історії та географії народів і країн Центрально-Східної Європи, в тому числі Подільських земель, до складу яких входило і місто Бар.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гваньїні, Олександр Хроніка європейської Сарматії./ Упорядкув. та пер. з пол. о. Юрія Мицика. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія, 2007.– С.6-7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archeos.org.ua/?page id=1950>
2. Щербак В. О. Нова публікація потужного джерела. Рец. // Олександр Гваньїні. Хроніка європейської Сарматії. Упорядкування та переклад з польської о. Юрія Мицика. – К., 2007. – 1006 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://history.ukma.edu.ua/docs/journals/magisterium/28/shcherbak>
3. Лисий А. К. Бар на сторінках «Хроніки європейської Сарматії» Олександра Гваньїні / А. К. Лисий [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bar-bgpk.at.ua/biblioteka/bar_na_storinkakh-khroniki-evropejskoji-sarmatiji_.pdf
4. Лисий А. К. Бона Сфорца на сторінках «Хроніки європейської Сарматії» Олександра Гваньїні [Текст] / А. К. Лисий / Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження – Вінниця, 2013. – С. 28-30.
5. Зінько О. В. Сторожук А. Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (Події. Особистості. Факти). Навчальний посібник. – К., 2010. – 282 с. [Текст]/ О. В. Зінько // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: «Історія»: збірник наукових праць. - 2010. Вип. 18. – С.401.
6. Каюмов М. Роль Бони Сфорци в історії Бара [Текст] / М. Каюмов // Бар. Барська земля – крізь призму століть / Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції 17 травня 2008 р. – Бар, 2008. – С. 138-140; Сторожук А. Подільський Бар та його околиці: історія і сучасність (Події. Особистості. Факти).[Текст] / А. Сторожук / Навчальний посібник. – К., 2010. – С.9-16.

Зінко Олена Василівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та гуманітарних наук Вінницького національного технічного університету, Вінниця, e-mail: zinko-ov@ukr.net

Копитко Надія Сергіївна – студентка групи Б-15, факультет будівництва теплоенергетики та газопостачання Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: kopytko.n@i.ua

Zinko Elena - Ph.D., assistant professor of philosophy and humanities sciences Vinnitsia National Technical University, Vinnitsia, e-mail: zinko-ov@ukr.net

Nadia S. Kopytko student group B-15, Faculty of building heating and gas supplying, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: kopytko.n@i.ua